ՏՐԱՊԱՆ

Տարեգրական Էմ.ԹԿԻ

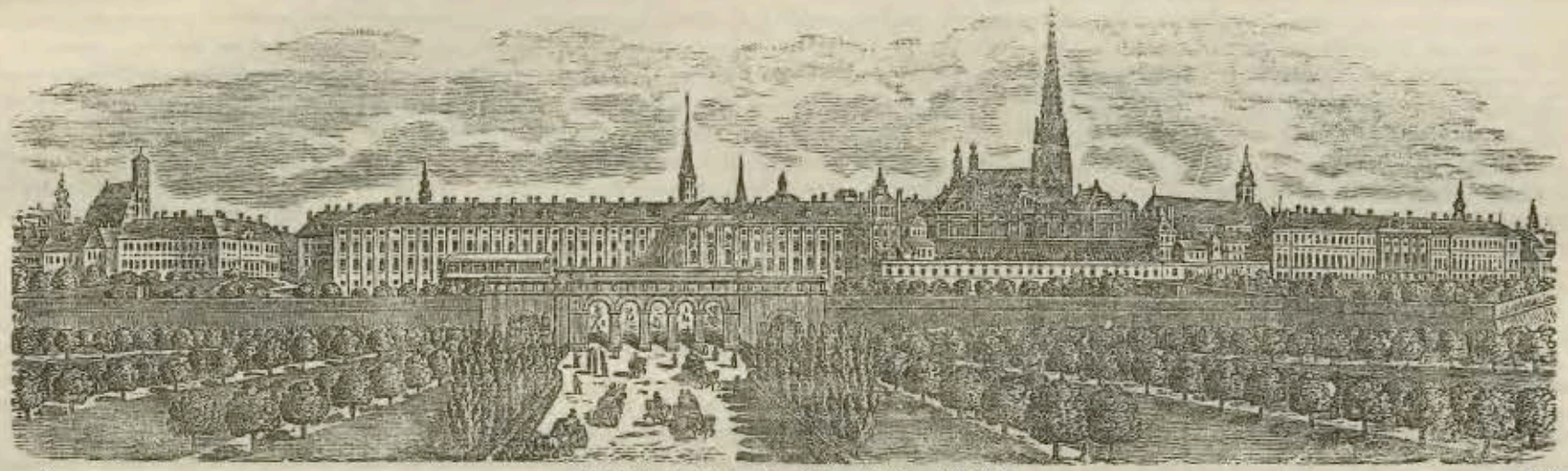

ԹՎ. 4 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 22 (10) 1850

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՕՏԻԱ. Պատերազմ. Սահմանագրութիւնները։ — Մանրատարած. Վարչական փոփոխութիւն մը։ Շիտենսիւն մը։ — Լոմբարդիա ու Վենետիկ. Ազնիւ լուրեր։

ԳԱԼԼԻԱ. Մեծդիմեցի խնդիրը կ'արգելի. Լամարթինիէր։

ԱՆԳԼԻԱ. Ֆրանքլինը փնտռելու համար երթալու նաւերը։ Գանատայի լուրեր։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. Պրուսիա. Բեռապարին եւ պարլամենտի մէջ եղած պատահարները։ — Պատերազմ, Բավարիոյ ապրիլ։ — Ֆրանքֆուրտ. Պրոմիեան խնդիրը։

ԻԼԼԻՐԻԱ. Խորտրպանային բաներները։

ԴԻՍԿԱՍԻ. Ազատութիւնի գործը։

ՀԻՍՊԱՆԻԱ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Ս. Քահանայապետին լրմանեբաներ եղան գիտը։ Ներսնոյ գործակալին համար գրամագլուխ մը։ Մոգայոյ կարգը։ Սպանիացի զոյգ։

ՊՈՒԵԼԻՆ ՈՒ ԵՒԼՊՈԼԻՆ. Հեռագրեմեան լուր։ Ֆրանսիոյ։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Կոստանդնուպոլսոյ խնդիրը կը լրանայ։ Ընդհանուր գործոց վրայ տեսութիւն մը։

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐ. ԱՅԳԻՊՏՈՍ. ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ. Հայոցաստանի Աբգար ու Խորենի գաւառներն ու անոնց Հանիրը։ — Հայ մատենագրներուն գործածած ձեւն ու ձեւ։ Դատարան գաւառներուն վրայ քննական խնդիր մը։

ԱՌԵՒՏՐԱՅԻՆ. Լուրջապէս մէջ եղած մեռաւորը։

ԲԱՐՈՍՏԱՆԻ. Քառեկ։ — Ընդհանուր խորհրդարանի դարձը։ Մրջոց։

ԻՏԱԼԻԱ։

ԱՌԱՒՏՐԻՒ

ՎԻԵՆՆԱ. ԳՈՒՆՈՒԱՐԻ 21

ԼՈՒՍՏՐԻԱՆԻՆ գաւառներուն սահմանագրութիւնները, ինչպէս անցած թուականին մէջ ծանուցինք, եւսն է եւսն կը հրատարակուին։ Ամսոյս 15ին ու 16ին մամուլոր ու կայսերական հրամանագրերով վերին և Սորին Սիլեզիոյի ու Մորաւիոյի սահմանագրութիւնները հրատարակուեցան։

ՊՈՒԱՍՍԱՆ. Երբոր եղած հաշիւներուն նայելով, Պոռնանիոյ յեղափոխութիւնն ասոնք Ռուսական վաճառականներուն կրած վնասը ոսկոյց կարգի ասուրի է. 2400 վաճառքի գեղեցիկն ամէն մէկը իր բնակիչներէն 10—20 հոգի կորսնցուցած է, կէս մը պատերազմներու մէջ, կէս մ'ալ Պոռնանիոյ գրաստատուներ ապաստանելով, որոնց ամենուն դումարը 35—40,000ի կը հասնի։ Ամսոյ մարդս կորուստն դար 29 միլիոն արծ. Ֆիորինի ստացուածոց ալ վնաս եղած է։

— Ռուսական լրագիրը կը ծանուցանէ որ առ մեր Նոյն գաւառին Հաղնոճ քաղաքը ոնոնոնի Լանքուին պատճառաւ խուսափելիւն մը պատահեր է։ Որովհետեւ ասոնք մարդը Նոյն քաղաքը գացած ըլլալով, կուսակցութիւնը, էկիմոցուիր ինչ պատճառի համար, ուզեց զինքը բռնել ու քննել։ Բայց բռնելու գացող զինուորները ոնոր անոր ուրիշ երիտասարդ մը բռնեցին։ Նանքու ասոնք բանս իմանալով եկան ինքը զինքը յայտնեց ու ինքնակամ քաղաքին զինուորական մեծին առջեւը եկաւ։ Վաճառները ասոնք բանս լսելուն պէս՝ վազեցին եկան, եւ պահանջեցին որ Նանքու ազատ թող տուն։ Ասոր վրայ զինուորաց մեծը սարսափելով Նանքուին եղած անոր գնաց եւ ոնոր ազատեց որ նոյնպէս ժողովուրդը հանդարտեցնէ, խնդրելով որ իր բանտարկութիւնը սխալմամբ եղած է։ Նանքու անմիջապէս ժողովրդեան խօսք մը խօսեցաւ, ու ապահովցուց որ իր անձը ամենուին վտանգի մէջ չէ, եւ ասով խռովութիւնը դադրեցաւ։

ԼՈՒՍՏՐԻԱՆԻ ՕՐ ՎԱՆԵՏԻՈՒ։ Ի Ենովիկ, Յունուարի 9։ Քսան տարիէ ի վեր Վենեսիկ քաղաքը այսպէս սատարիկ ձիւն տեսած չէր։ Քանի մը օր է որ անդադար կը ձիւնէ, ու ձիւնը ամէն կողմ լեռան պէս կը դիզուի։ Ս. Մարկոսի հրապարակը այնչափ լեցուած է որ շատ գործավարներ երկու օր շարունակ մնալով՝ ի՛նչխատին ուղեւ կատարեալ չմնալու։ — Ս. Մարկոսի դրասենեակը գտնուող ժողովարանան բացուեցաւ։ — Ինչ բան ամենի ի՛նձանակը որ Ակա Սարդեզ բռուած պատրիարքական մեծաշէն ու գեղեցիկ կղերանոցը (Seminario)՝ գոյութեան (ֆաբրիկա) պիտի ըլլայ։ — Նիւժան ոսպարարը հիւ թեգանոցանոց ս'Ասբ սեպուհը Բաւուզայեն հոս եկան, բայց ս'Ասբ գոյութիւնը Վ.իենա պիտի երթայ։

— Այս օրերս Վենեսիկի գիշերանոցը մը պատահեցաւ։ Որովհետեւ Վենեսիկի պուշարանոնները Աւստրիական զօրքը շատ տեղ վառած, ուստի (ֆոնտարա) եւ. ասոնց նման բաներ գրած էր, կաւատարութիւնը հրամայեց հանել որ, ամ որ ոստիկան մը գտնէ՝ զինուորական յանձնել։ Այս օրերս ձկնորսին մէկը տեղ մը երկու հատ լիրան ուսմ գտաւ, ու տարի վաղուէ հոսնոր հոնոր հին երկաթի պէս գորգի (Մէրիկէ) մը դռնից։ Գարբինը աս ուսմերը կատրել ու գործածել ուզելով՝ երբ որ կուանալ (ֆէրրոյ) անոնց մէկուն զարկաւ, յանկարծ մէջի վառօդը բռնկեցաւ ու պայթեցաւ, եւ դարձարանի մէջ եղողներէն չորս հոգի շարաչար վիրաւորեց, որոնցմէ երկուքը քիչ մը հոգը մնաց։

ԳԱՂԳԱՆ

ՓԵՐՈՒՅ. Յունուարի 13։ Վերջապէս ամսոյս 7ին Ս'ոնգերիսուէյի խնդիրն որոշուեցաւ, կամ առելի ճիշդ խօսելու համար՝ գրեթէ նոյն վիճակին մէջ մնաց, որուն մէջ 12 տարիներէ ի վեր կը գտնուէր։ այս ինքն թէ Ռոսասին հետ եղած խռովութիւնները յառաջ պիտի երթան։ Վերջին թուականս մէջ առ նեբիմին վրայ ազգային ժողովին մէջ եղած խռովութիւնը մինչեւ ամսոյս 3ը բերած էինք։ Կառավարութիւնը Ռանաբին առաջարկութիւնը ընդունել չուզելով՝ նոյն Ռանաբ ուրիշ առաջարկութիւն մ'ըրաւ, որն որ պաշտօնէից մնաց աւելի հանձնարարեր, ու 300 բուէի դէմ 338 բուէով ընդունուեցաւ։ Բայց եւ այնպէս կ'ըսուի որ կառավարութիւնը իր ըրած խռովութիւններուն աւելի ապրուելիւ տալու համար Լոնդրայի կողմերը 2000—2500 զինուոր պիտի խարէ։

— Լամարթինէր զրաւոր Ռեդբուրգիին Փարիզ գրաձաւ, եւ ազգային ժողովին մէջ իր տեղը կը նստի։

ԱՆԴԳԼԻԱ

ՀԻՍՈՒՍԱՅՆ բեւեռ երթալու երկու նաւերը կատարեալ նորոգուած են ու իրենց հարկաւոր բաներն առնելու համար Գրիմիշ կը կենան։ Այս անգամ խիստ շատ վառօդ պիտի առնեն, որովհետեւ կը մտածեն որ անով սառնացած դաշտերը կտրելով դուրս գալու ճանապարհ բանան։ Դարձեալ Կէլ սուպերիկը աս նաւերուն պաշտօնակալներուն ցոյց լսելիան գնոց ու խորհուրդ որ ինքն ալ իր տարարիկովը անոնց հետ կ'երթայ։ Անոնք ալ պարիկովը սա այշաւանքին շատ սգաւոր կենայ ըլլայ, վասն զի կրնան ասով ժամանակով հետ ան գերը դիտել ու նաւարկելի ջրեր գտնել։

— Կանադայէն Պերկամիրի 20ին եկած լուրերը կը ծանուցանեն որ Լորա Էլճին կառավարութիւնն ատը Մոնթրէալի Թորոնդոյ փոխարգելը է։ Ամէն գաւառներն ալ զինուորական պաշտօնակալները, որոնք Կանատայի հիւսիսային Ամերիկայի ատոմ տեղերուն հետ միանալուն ստորագրած էին՝ իրենց պաշտօնէն ինկեր են։ Այս միացումն ուզողներն կը յուսային որ ասով իրենց երկրին գինին կ'աճեցնան ու վաճառականութիւնը շատ ուրի յառաջանալ կ'ունենայ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՊՐՈՒՏ. Պերլին, Յունուարի 14։ Ամսոյս 9ին թագաւորը պաշտօնականներուն ձեռքովը խորհրդարանին երկու սենեակներուն սահմանագրութիւնն մէջ ուղարկած փոփոխութիւնները վրայ գնոսականական թուղթ մը հասցուցեց։ Այս թղթին մէջ կը յայտնէ թէ սահմանագրութիւնն վրայ երդում ընելէն յառաջ կը բաղձայ, որ սահմանագրութիւնն մէջ քանի մը նորոգութիւններ ըլլան, որոնք դիւ չեղած են սահմանագրութիւնն վրայ երդում ընելը իր թագաւորական խղճմտանքը դէմ կը հանդիսի։ Թագաւորին առաջարկած փոփոխութիւնները բաւ են, բայց առանցքի երեսներն ու գլխաւորները կրնանք համառօտել։ Ա. Թագաւորը առաջին սենեակին՝ առնակոյաց (բէյլեր) անունի պատիւ կ'ուզէ տալ, որուն մէջ որ՝ նոր նոյն թագաւորական ունեցած իշխանները, մեծամեծներն ու ազնուական ընտանիքներ եղած անձինք, որոնց առանձնակալութիւնն իրաւունքը ժառանգական պիտի ըլլայ, գարձեալ առանձնակ անձինք, որոնք թագաւորը ընտրելու առնակալ կ'ունենան։ Բայց առ միջոցներուն թիւը առաջինները հաշիւ տասնին մէկը պիտի ըլլայ։ Բ. Այս հաստատը "Թագաւորին պաշտօնականները պատասխանատու են, ասանկ պիտի փոխուի. պաշտօնականները՝ թագաւորին ու ժողովրդեան առջեւը պատասխանատու են։ Գ. Թէ խորհրդարանին անդամները եւ թէ ուրիշներուն պաշտօնատարները թագաւորին հաւատարիմ մնան ու հնազանդութեան երդում պիտի ընեն, սահմանագրութիւնը ձիշդ պահելու ալ պիտի երդնուն։ Յորը սահմանագրութիւնն վրայ պիտի չերդնու։ — Ասոնցմէ զատ ուրաշներուն փոփոխութիւններն ասոնց նման են։ Թագաւորին սա թուղթը խորհրդարանցին երկու մասին վրայ ալ շատ մեծ ազդեցութիւն ըրաւ, ամենքը նեղցան, որովհետեւ, ասանք մէջ մը առաջարկուած էին, ու ընդունելի եղած չէին։ Պաշտա-

նեամներ իրենց պաշտօնական լրագրին մէջ ծանուցին, որ եթէ աս առաջարկութիւնները ընդունելի չլլլան, իրենք պաշտօնէն պէտք հրաժարին, որովհետև ռուսկայ վերջին զիջումն է (կ'ըսէ լրագիրը) որն որ հիմնուած պաշտօնեայք թագաւորին կրնան ու կ'ուզեն ընել, ու չեն կրնար ան ընդհանրին պատասխանատուութիւնը մրանին տանուլ, որն որ թագաւորը միտքը դրած է դարձ դնել, երբ որ խորհրդարանցը աս առաջարկութիւնները չընդունին։

ՊԱՐԻԶԻՆ։ Արիւնոէն քաղաքին մէջ սահմանադրական-միապետական ընկերութեան անդամները՝ Յովհաննէս աղբիդիսին գլուխ ունեան ու մեծարանաց թուղթ մը ընծայեցին, որմէ աս մասերը կը քաղենք։ «Թարգմանութիւն ազգերու։ դուն իբրու բոլոր Հարաւոյ դէմ ինչան գործեցիր քեզի յանձնուած ատենդէն կարգ մ'ալ չեմանեցիր, ու հաստատամտութեամբ պերմանական միութեան արհամարհեալ ակռայքը անոնց ձեռքը յանձնեցիր, պատնիշ որ բնդունեցար։ Դուն գրեթէ անգէտ եղած նուաք սասիկ մարդի ատեն զօրաւոր բազկովդ ջուրի վրայ բռնեցիր։ Հիմա որ ալիքը քիչ մը անցաւ՝ ուրիշները դիկամար նստան։ Հիմա գիտէ թէ որ նաւատանգիստ պիտի տանին աս նաւը։ Ապագաներս շատ տխուր է։ շատ բաներու վրայ խօսք կ'ընեն, միայն գերմանական ժողովրդեան բաղձանքը, յոյսը, կարօտութիւնն ու իրաւունքը կասարելու վրայ խօսք չկայ։ 1848ին անիշխանական յուզմունքը զսպուեցաւ, բայց կարծես թէ անով գերմանական ժողովրդեան բոլոր շարժումն ալ ուրի տակ դնաց, ու մեծ ակրութեանց առանձնական շահերու կուռին ժամանակն եկաւ։ — Բայց ինչ որ ապագայ է, ուրիշին ձեռքովը պիտի գործուի։ դուն քու պարտքդ պարարար ու իշխանութիւնդ կերպով կատարեցիր։ դուն միայն Գերմանիայի յոյսերը չիրականացուցիր։ դուն միայն անոր վախճանին հասնելու կարելութիւնը պահեցիր։ Գրանցիներէն եկած վերջին լուրերը սուտ կը հանեն թէ Պրուշի գործակալները Աստրիայի գործակալները Պրուշին լուռած ճամբուն հաւանելու համոզած ըլլան։ Ան ինդրոյս վրայ շրջ գործակալները իրարու հետ շատ գաղտնի թեամբ կը խօսին, որն որ իրենց էշխանութիւնն ալ դուրս բան մնէ։ Վերը ըսուած լուրը Լոյտ լրագրին մէկ թղթակցէ տարածեց, ու շատ լրագիրներ ալ իրենց թերթին մէջ անիկայ փոխ առին։

ՍԱՐԴԻՆԻԱ

Ի ԻՐԱՎԱՊԷ պատգամաւորաց սենեակը անցած ապրիլն Օգոստոսի 6ին իտալացութեան դէմ ինդիրը 17 քուէի դէմ 112 քուէով հաստատեց։ — Ասով 1848ին Արտուն նաբը Բիէմոնդէի հետ միացած Իտալիայի երկիրները իրենց ազգի վիճակին մէջ կը մնան։ Ան նիւթիս վրայ եղած խօսակցութիւնները խիստ հետաքրքրական են։ Անիրին գործոց պաշտօնեան հրապարակու ըսաւ որ Աւստրիայի հետ ունեցեր դաշնակցութիւններ եղած չեն, եւ նորէն հաստատեց որ քաղաքական յանցաւորները պիտի ձեռք չտան։ Ան խօսքին վրայ ժողովականներուն մեծ մասը հանգարտեցաւ ու դէմ եղաւ։ բայց ձախակողմին կազմենք Պ. Խոպի նորէն բնմն եկաւ, ու խոսալու թեան դէմ շատ սնգամ խօսածները նորէն կրկնեց։ Գէշանուն Աստուծոյ եւ մը երկրին ամէն կերպով աս խոսալութեան ընդունելուն դէմ կը բողոքէ, բայց։ նոյն իսկ նոր-վորային պատերազմն եղաբը մը բանակը Աւստրիայի բանակին ուրեի մէջ շատուոր եւ թէ քաջ էր, եւ թշնամոյն հրամանները կրնար գիւրաւ վարել ու ոչնչացնել։ Ան խօսքին պաշտօնեանութիւնը գահերէցը բարակ պատասխան մը տուաւ, որով թէ ժողովականներուն ազգայնութեան զգածմունքը չվնասցուց, եւ թէ Լոպին ընդունուց։ Թէ որ, ըսաւ, մեր երկիրը, որն որ գենուորական պատերազմի ու կը յարդէ, աս խոսակցութեան դաշինքը պատասխանոր չէր համարեր նէ, ան ատենը դաշնակցութիւնը գնող պոշտօնեաներ ասպարէզ կրնան կանչել։ բայց։ նոյն իսկ նորվորային պատերազմն եղաբը մեր բանակը Աւստրիայի բանակին ունի թէ շատուոր եւ թէ քաջ էր, ուրիշ մը աս որոշումը տեղութեան պատ. չէ կրնար կանչել։ ուրիշ երրորդ մը նորէն զինք առնենք կ'ըսէ։

— Պատգամաւորներուն սենեակը թագաւորին դահեստաւորութեանը մասնաւոր ընտրուած պատգամաւորներու ձեռքով պատասխան տուաւ, որն որ ուրիշ բան չէ բայց եթէ թագաւորին բանաձեւերուն կրկնումը։ Միայն դենիրու բանը միայն աս է, որ պատգամաւորներուն սենեակը բոլոր երկրին կոչմանէ թագաւորին հաստատութիւնին յուցընելէն ետքը, անիկայ կը յորդորէ որ միշտ խաղաղութեան ու սահմանադրական ոգեստութեան պաշտպան ըլլայ։

— Դուբլինի արքունիքը Մոսենայի դրսին եղբայրը մեռնելուն համար 15 օրուան սուգ մտաւ։

ԳԱՆԱԴԱ

ՎԱՏՈՐԻՈՅԻՆ յարգիրը կը հաստատէ որ Դոսկանայի կառավարութեան ու Աւստրիայի մէջ գենուորական դաշնագրութիւն մը եղած է, որուն պարտութեամբը Դոսկանայի մէջ անորոշ ժամանակ աւստրիացի զրաք պիտի մնայ, բայց աս պայմանով որ մեծ դուքսն ուզերուն պէտ՝ նոյն երկիրներէն դուրս պիտի երթայ։ Ան զօրքին թիւը 10,000 հոգի պիտի ըլլայ, անոնց թէ ասպարան եւ թէ արտաքոյ կարգի ծախքերը Դոսկանայի կառավարութիւնը պիտի քաշէ։ Բայց Աւստրիացիք ալ պարտուելու պիտի ըլլան։ բայց ի Լիվոռնոյէն, ան տեղաց նեղքին գործերուն մէջ չխառնուելու։ Ան դաշնագրութեամբ ամէն բան կարգի դրուելով, կ'ըսէ Ռնոդիգիդոյ, Դոսկանայի խորհրդ անայն ալ շուտով պիտի բացուի։ Բայց աս լուրը գեռ ստուգութեան կարօտ է։

ՀՈՌՈՄԱՅԻ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՌՈՄ, Յունուարի 7։ Ս. Քահանայապետը բոլոր Իտալիայի եպիսկոպոսներուն շրջաբերական թուղթ մը հանեց, որուն մէջ յեղափոխականներուն ըրած ամբաստանութեանցը դէմ կամուղիկ կրոնը կը պաշտպանէ, ու Իտալիան յանցանքներուն դէմ ասանկ կը խօսի։ «Ասանք, կ'ըսէ, բոլոր Իտալացիները բոլշեւիկաններու (Շրոքեւորոնդներու) փորպաշտութեանցը դարձնել ուզելին, անոնց հաստատել տալով որ կամուղիկէ կրոնը Իտալիային մեծութեան ու փառաւորութեանը արգելք է։ Իտալիա, ըսին, ան ատենը իր առջեւ հեթանոսական աերութիւնաց դիմաստներ կունենայ հանիկ, երբ որ կամուղիկէ կրոնը կը թողու։... Եկեղեցւոյ թշնամիները կ'աշխատին որ Իտալիայի հին հեթանոսական փառաւորութիւնը նորէն դարձնեն, ուր որ քրիստոնէական ատրը կրոնն եղաւ որ իր խնամութեամբը Իտալացիները ան գժբախտ փառաւորութեան վիճակէն ազատեց, զորն որ իրենց նախնիքը օտարականներուն վրայ ըրած առնութիւններուն ու հաճապազօրէն պատերազմներով ստուեցին։ Աւղղափառութիւնը Իտալացւոց չէ թէ միայն նիւթական մեծ շքեղութիւն, հապա նաեւ շատ գժբախտութիւններէ ալ ազատեց, որոնց ուրիշ թագաւորութիւններ գոհ եղան, որուն համար Իտալիայի յարեան շնորհակալ ըլլալու պարտական են։ Ասանք ըսելէն ետքը Քահանայապետը եպիսկոպոսները կը յորդորէ, որ տարբերութեան վրայ զգոյշ կենան, ու գէշ գիրքեր հանեն, եւ այլն։

— Հռոմի թաղաքացիները որոշած էին, որ Ս. տիկնոջ զրաքանին Հռոմ առնելու յիշատակը անմահացնելու համար մէկ դրամագլուխ մը ապեն։ Անկիրց ընկնցաւ, ու Պարիզ Աւտինոյ գօրապետին խուրութեան։ Ասոր մէկ կողմը Ռուսինոյին դրամիկը փորուած է, աս վերնագրով՝ «Վիկտ. Ամանոյ Զօրավարք բանակի Դամբիանացւոց», իսկ մէկալ երեսը դամբիկ պատկի մէջ աս խօսքը գրուած է, «Զհռոմ բռնադատեալ նուաճել՝ քաղաքացոյն եւ արուեստիցն անարատութեան խնամ կալաւ» (Urbem expugnare coactus civium et artium incolumitati consuluit.) 1849։

— Օսերվատորէ Ռոմանոյ լրագիրը Մայիսոյ 6ին կրնը կանգնելու, եւ անոր անդամներին Ս. Քահանայապետին թիկնապահ զօրք շինելու գիտաւորութիւնը՝ քահանայապետական անկախութիւնը պահելու մեկնիկ միջոց կը համարի։ «Ասանկ մեկ բանակ մը, կ'ըսէ, մեր երկրագնտին վրայ բնակած 200 միլիոն ուղղափառներուն մէջին ընտրուած զօրք մը՝ մեկիկ միջոց է Ս. Քահանայապետին աշխարհական իշխանութիւնն ապահովցնելու ու մեղաւն ընելու, միայն թէ աս բանակին կարգաւորութիւնը միայն Ս. Պահէն կախում ունենայ, ու օտար ազդեցութեան տակ չմնայ։» — Սպանիոյնէն եկած լուրերը կը պատմեն թէ Ս. Քահանայապետին կողմանէ Մարիա Եղած նախիրակը Պեր. Պրունէյին՝ կ'աշխատի որ 8000 հոգեւոր՝ ազգերուն դէմ ժողովի, որ քահանայապետական երկիրներուն պահպանութեանը պիտի գործածուի։

ԱԽՈՒԼԻԱ ՈՒ ՆԱՊՈԼԻՍ

ՆԱՊՈԼԻՍ, Յունուարի 10։ Կամոնց կանոնց կը հաստատուի, որ թաղաքական յանցաւորներուն ընդհանուր թողութիւն պիտի տրուի։ — Սիկիլիայի վերջին քանի մը գէպքերը կատարութիւնը վախի մէջ ձգեց, անոր համար չորս կրկնապարկ շոգենաւներ ու երկու ուրիշ պատերազմական շոգենաւներ յանկարծ հրաման ընդունեցան, որ ամէն կերպ պատրաստ ու զգաստ պատասխանուին, ու Սիկիլիա անցնին։ Թէ որ մէջը եղած բոլոր զօրքը չէ նաեւ, գոնէ առնոց մեծ մասը Բարիզիոյի համար կ'երթայ։ Լոյտ։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆՈՊՕԼԻՍ, Յունուարի 1։ Գահոգանդրոս Խնդրելը ընդունելու։ Գաղղիոյի ու Անգլիոյի դեսպանները Պ. Դիգոֆին, Շրիւրմէր կոմսին ու բարձրագոյն Պրան մէջ եղած վերջին պրոշմանցը վրայ գոհ եղան։ Ան որոշմանց նպատակով՝ Ռուսի հպատակ ճանաչուած լեհ փախստականները՝ Տաճկաստանէն պիտի հեռնին։ Տաճկութեան գարձով փախստականները Հայէպ կամ Գանիա պիտի ապրին, իսկ Աւստրիայի հպատակ փախստականները՝ Գանիա։ Պէտք զրաքանչիւր Հայէպ պիտի կենայ, իսկ մեկալ ստանկցած աւստրիացի փախստականները կամ Գանիա կամ Պրուսա կղզին պիտի տարուին։ Գաշնադրութեան իմաստը Դեկտեմբերի 25ին իրիկունը ստորագրուեցաւ, որմէ հետը գեսպանական հաղորդակցութիւնը սկսաւ։ — Ան նիւթիս մէջ թէ ռէրութեանց դեսպանները եւ թէ բարձրագոյն Դուռը խմաստութեան ու շահաւորութեամբ վարուեցան, ու խաղաղութեան խախտելուն մէկ գտանգն ալ վերցաւ։

— Ժուռնալ դը Դանուբինէ լրագիրը, անցած 1849ուդ տարուան վրայ տեսութիւն մը ընելով՝ Ցանկաստանի մէկ տարուան միջոցին մէջ բրած յառաջացումները կը համրէ։ Շատ անգամ պատահած հոգեհնութեան դէմ, կ'ըսէ, ազէկ շինելով կարելի եղածին չափ թուամի մը գրուեցաւ։ Նորոգութեան մեծ գործը, թէպէտ կանոն, բայց միշտ յառաջ կ'երթայ։ ուսմանց վիճակը շատ մեծ փոփոխութիւն ունեցաւ։ գաւառներուն մէջ դպրոցները խիստ բազմացան, իսկ մայրաքաղաքին մէջ բարձրագոյն ուսմանց շատ մեծ մտադրութիւն ու հոգ սկսաւ տարուիլ։ Կանոնք Գեղեցիկ դը Գանդանդինոպլ ազատութեամբ լեզուական լրագիր մը հասատատուեցաւ։ Երկրագործութեան շատ մեծ մտադրութիւն սկսաւ ընլալ, ու կառավարութիւնը աս գործակալ ու շահաւոր ճիւղը յառաջացընելու համար մեծամեծ դարձեր կ'ընէ։ Ալի Սուէվանց գրուած երկրագործութեան գրքոյկը շատ մեծ յոյս կու տայ, ուր հիմա 46 աշխերու կայ, որոնցմէ միայն 23ը մահմետական են։ Քանի մը տարի յառաջ կենդանաբուծութեան գրքոյկ մը հատատատուեցաւ, որուն թագաւորը շատ օգնութիւն կ'ընէ։ Հին գիշատիչներնը պահպանելու, եղած գործատուներնը յառաջացընելու, հնութիւններ գտնելու, ուսուցչական գնութիւններ ընելու հոգ կը տարուի։ Ան տարի շոգենաւերու երթեւեկը աւելի ընդարձակեցաւ, Ցանկի շոգենաւերը Աղեքսանդրիայի ու Տրապիզոնի մէջ եղած գիծը ձեռք առին, ուր յառաջ օտար նաւերով երթեւեկ կը լլար։ Բանակին անանկ մէկ վիճակի մէջ մնաց, որ թէ արտաքին եւ թէ ներքին թշնամեաց դիմացը իր յարգն ունի, հիմակուան Օսմանեան բանակին ծառայութեան մէջ եղած զօրքին թիւը 350,000 կը հասնի։ ասանկ ազէկ վիճակի մէջ է նաեւ նաւատորմիղը եւ թնդանօթաձիգ զօրոց մասը։ Ասանք ըսելէն ետքը Ժուռնալ դը Գանդանդինոպլ գաւառներուն հանդարտութիւնը կը տարածէ, որն որ հոս դնելը աւելորդ կը համարինք։ — Ի խոսակից կ'ըլլանք Օսմանեան տէրութեան, որ ասանկ միջոցներով իր ընդարձակ տէրութեան վիճակին ազէկցընելու կ'աշխատի, որմէ կախուած է տակի եղած ազգերուն երջանկութիւնն ու հանգստութիւնը։

ՕԼՄԱՆԵԱՆ ՍՏԱՄԱՆԿԱՆՈՑ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՈՊԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հայոցպատի Երդն ու Խաղբերդ գաւառները օրանք հիմա Տիգրանակերտի (Տիգրանկերտ) կառավարութեան մէջն են, մեր հոյլենաց ամենէն բերրի ու բովոյտ երկիրներուն կարգը կրնան դրուիլ։ Բուսնոյ պատանդարն (Դարբ. Գ. Ժ.) յիշած երկաթահատն ու կապարահատն ալ կ'երեւայ որ աս կողմերը կ'ինան։ Հատանդանք ատեւորական, արուեստական ու անգագրական նիւթերուն մէջ գնելու պէտք բաներ բերելով աս անգամ կ'ուզենք ազգային ու Խրատպայի նոր ծանրոգներուն անունը վրայ առած անդրանիկութիւնները քաղելով հոս դնել։

Տիգրանակերտին մէջին երկրով՝ գեղ ի ապեւնուաք շիտակ գաշտային ճամբով քալելու որ բլլայ, 16 ժամու կամ 2 օրուան մէջ Երդն գաղաքը կը

հանի, որուն բնակիչները Հայ ու Ցաղիկ են։ Ան քաղաքը լիրան մը միջին կողերը շինուած է, այնպէս որ լիրան վարի ու վերի կողերը տուն ու բնակութիւն չեայ, ու քաղաքը լիրան միջտեղը կղզեցնալ կիրեայ։ Քաղաքին վերի կողմը լիրը երկու կատար կը բաժնուի։ արեւելեան կատարին վրայ Հայոց վանք ու եկեղեցի մը կայ՝ որ Խաչքարհայրայ Ս։ Աստուածածին կը կոչուի։ Հասարակաց Ս։ Աստուածածնայ պատկերը տասնուհինգերորդ դարուն մէջ Արշակի Յովհաննէս վարդապետը Լեհաստանէն բերաւ։ Հոս բերուած է նաեւ. Նիկիայի մարտիրոսաց նշխարներուն մէկ երեւելի մասը, ասոր Հանար տարին շատ ամիսները մատակոյ տեղերուն ամէն ազգերէն ուխտաւորներ կուգան, ու անոնց գնդեցիկութիւնն եւ օգոյն քաղցրութիւնն Հանար եկեղեցոյն քովի խցերուն մէջ դարման ու ամոնուան ասեն շաբաթներով ու ամիսներով Հանգստութիւն ու սփոփութիւն կը գտնեն։ Հասարակաց աս մենաստանին միաբանութիւնն Ցիգրանակերտի ու մատաւոր տեղերուն աստանդաւորները կ'ընդունուին։ Խակ լիրան արեւմտեան կատարը մեղեմի մը կայ, որն որ Ցոմկաց ուխտատեղի է։

Լիրին շրջակայ տեղերուն այգեստաններուն մեծ մասն ունին։ լիրնոյ տեր բազմոցը սատակ առաս ու ազիկ է։ շատ հեղ մի միայն ոլորտաւոր (գիմիլ) բիս. մը խաղող կու տայ։ մեկ ոզկոյը (սալնոյ) 2—3 հոգայ կը կշռէ։ գինին ալ սեւ ու շատ ընտիր է, գրին որ Հակոյտագործ կոչուսներու. (գիմիլոս) մէջ կը պահեն։ Բայց Սրբոյ գաւառին ամենէն նշանաւոր ապրանքը արդեմի Հանքերուն բերանէն կ'ելնէ, որոնց շարքերուն քովին 3 ժամ հեռու գէպ ի արեւմուտք երիմարալ՝ կու գայ Հայ եւ Ցոյն բնակիչներով Պ-ոյը մասին կամ Աշն մասին քաղաքը, որն որ լիրանոյ մէջտեղը գտնուղոյն հանրային հոլերէ շինուած է։ ան լեռներէն կ'ելնէ Սրբոյ հաշակաւոր պղինձը։ Բնակիչներուն մեծ մասը մեսագահանութիւն գործելու գործքերուն զարգացուած ըլլալով գլխահարկէ (խարաճ) եւ ուրիշ տուրքերէ ազատ է։ Հիմա տեղուն մենաստանի խնամ ատենները Սրբոյի պղինձահատը քիչ մը կենդանութիւն սաստա, այնպէս որ վերջէ վերջ հաշուելով տարին 707,000 հոգայ պղինձ կ'ելնէ։ Բայց գիտ շատ պակասութիւններ կան, որոնք շտկուելու բլլան նէ, ու հանքերը աշխատանքներուն տեղի տան զարգացնելու կ'ընդունին։ Խակ լիրան արեւմտեան կատարը մեղեմի մը կայ, որն որ Ցոմկաց ուխտատեղի է։

Սրբոյի շրջակայ տեղերուն այգեստաններուն մեծ մասն ունին։ լիրնոյ տեր բազմոցը սատակ առաս ու ազիկ է։ շատ հեղ մի միայն ոլորտաւոր (գիմիլ) բիս. մը խաղող կու տայ։ մեկ ոզկոյը (սալնոյ) 2—3 հոգայ կը կշռէ։ գինին ալ սեւ ու շատ ընտիր է, գրին որ հակոյտագործ կոչուսներու. (գիմիլոս) մէջ կը պահեն։ Բայց Սրբոյ գաւառին ամենէն նշանաւոր ապրանքը արդեմի հանքերուն բերանէն կ'ելնէ, որոնց շարքերուն քովին 3 ժամ հեռու գէպ ի արեւմուտք երիմարալ՝ կու գայ Հայ եւ Ցոյն բնակիչներով Պ-ոյը մասին կամ Աշն մասին քաղաքը, որն որ լիրանոյ մէջտեղը գտնուղոյն հանրային հոլերէ շինուած է։ ան լեռներէն կ'ելնէ Սրբոյի հաշակաւոր պղինձը։ Բնակիչներուն մեծ մասը մեսագահանութիւն գործելու գործքերուն զարգացուած ըլլալով գլխահարկէ (խարաճ) եւ ուրիշ տուրքերէ ազատ է։ Հիմա տեղուն մենաստանի խնամ ատենները Սրբոյի պղինձահատը քիչ մը կենդանութիւն սաստա, այնպէս որ վերջէ վերջ հաշուելով տարին 707,000 հոգայ պղինձ կ'ելնէ։ Բայց գիտ շատ պակասութիւններ կան, որոնք շտկուելու բլլան նէ, ու հանքերը աշխատանքներուն տեղի տան զարգացնելու կ'ընդունին։ Խակ լիրան արեւմտեան կատարը մեղեմի մը կայ, որն որ Ցոմկաց ուխտատեղի է։

Սրբոյի Հանքերուն վրայ մեր տեսութիւնն ընելէն եւորդ՝ ծանօթանալ գործարանին մասին։ Ան Հանքերուն գլխաւոր գործարանն է։ Հանքերուն մէջ գտնուած պղինձը հոս կը տարուի՝ մաքրուելու եւ ուրիշ մետաղներ հանելու համար։ Ամէն տարի 12 ամիս շրջապատ տեղի, եւ իր ջուրն այնպէս մաքուր ու յատակ է որ ձկներուն շարժուածքն ու գեղեցիկ յատակը լեռի ընդ լեռի կը տեսնուի։ Հոս խոշոր անուշով մանր ձկան մը տեսակ կայ, որ իր Հանդէպ ու մեծութիւնովը ծովաբարձրաձիգան (գիմիլ պուլուլայի) կը նմանի։ ան ձուկը Հաստատիրէն կը բղխեցնեն ու ան տեղուանք ընակող Յունաց ազգաբնակ սիրելի կերակուրը կ'ընդունի։ Լճին մէջտեղը կղզեակ մը կայ Դիլ-ի ծովք անուանով, ուր 12երորդ դարուն մէջ (1125ին) Ս։ Ներսէս Շնորհալի հոգեւոր Գրիգոր Պահլաւունի կաթուղիկոսը քիչ ատեն նստաւոր։ Հիմա ան հիզիրոյն վրայ Հայոց վանք մը կայ՝ որն որ Կէօլճիկայ (գեանկի)։ Ս։ Նշանաւոր վանք կը կոչուի, հոս ալ ուխտատեղի է։ Ճամբան 2 ժամ լճին քովէն շարունակելով լերանց շղթաներուն մէջտեղ ելլելու համար մեր ուղեցոյցը Խարբերդի գեղջկի գաղար կու գայ, որն որ բաղմաթիւ հայարնակ ու ամենամեծ գեղերուն ջրաշատութիւնն ու բերրիութիւնը համար Ընդեր ովը (Մակի գաշ) կ'ուեւանուի։ ցորենը, արմատին ու պառղը հա ամէն տարի շատ ատատ է, որովհետեւ ոնձրեւի դարկուելուն ժամանակ առատ ակներուն ջրերը արտերուն ու պարտէզներուն մէջ գաղտնեալ ազիկ կ'ոռոգանեն, ու պարէտով եղարտաբերեն տարիներն ալ ցորենին առատութեամբ կը հնձեն։ — Ճամբան ան արգեան ատեն գաղտնի 4—5 ժամ քանի մը գեղերէ անցնելով՝ Խարբերդ քաղաքը կու գայ, որն որ բլրոյ մը վրայ շինուած է։ օդը շատ ազիկ ու առողջարար է, բնակիչներն ալ Ցաղիկ ու Հայ են։

Ընդհանրապէս դիտելի է արեւմտեան հիւսիսի՝ 8 ժամ եռաբերս. գայ Եփրատայ ափերէն եղած Ի—գան Մարինի կամ Ի—գէ Մարինի քաղաքը։ առաջ բոլորովին ալ լեռներէն պրուած են, բնակիչներն են Հայ, Ցոյն եւ Ցաղիկ։ Բովի լեռներէն կը հանեն արծաթի հանքերը՝ կապարի ու քարմարցանկի կամ քարտարանի (գ-ը-դ-ի-ն-ի) հետ խառն։ Հանքերու մէջ գործաղները գլխաւորապէս Ցոյներն են, իսկ Հայերը՝ գրեթէ միայն Հայ։ Քանի մը տարի յառաջ ան հանքերուն վերակացու, ինչպէս նաեւ ան կուսերը աերովեան շատ գործքերու. վրայ էր աղնուական Ակնցի Հաճի Գասպար Աղան, որուն առատաձեռնութիւնն ու բարեբարութիւնը ան կողմերը բնակող Հայապետիները շատ ատեն վայելեցին։

Հայ մասնաւորներուն գործարան

ԱՒՆ ու ՃՇՆԱՍԱՆ

Խարբերդ Հոյ գնալու ճանապարհ մը։

Ամենեւին հիմա թէ հոյերէն եւ թէ Եւրոպացիներուն Հայոց նեղութեան շարադրած գրքերուն մէջ ան Ձեն ու Ճշնասան քաղաքներուն վրայ մեր ունինք, տարակոյս ունենալ մի կը տեսնենք, որուն վերնագրը գտնուած կոչմանէ հարկաւոր ըլլալով՝ հասարակ պատշաճ կը համարինք ինդիրը բնական, պարզապէս եւ ալեքսանդրեան պատմութեամբ կազմելու։ Հայոց մասնաւորներուն

իշխանութիւնն հպատակ էր, եւ Չինաստանի ամէն բնակիչը կը բաղդատեն։ Չինաստանի աւտարներն Յոյներն ու Հռոմայեցիներն ալ դատ անուն կու տային, այս ինքն Տրու